

Noter

Dødeligheden daler – Signild Vallgård

Alle citater er nænsomt tillempet nutidig dansk retskrivning.

S. 2m: Brandes G: *Levned*. Bd. 3. København: Gyldendal, 1908, s. 300.

S. 2n: *Politiken* 6. nov. 2014.

S. 3ø: Brandes G: *Levned*. Bd. 3. København: Gyldendal, 1908, s. 300.

S. 4m: Brandes G: *Levned*. Bd. 3. København: Gyldendal, 1908, s. 298.

S. 4n: Brandes G: *Levned*. Bd. 3. København: Gyldendal, 1908, s. 301.

S. 5m: Brandes G: *Levned*. Bd. 3. København: Gyldendal, 1908, s. 298.

S. 6m: *Statistikbanken* <https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1440>

S. 6n: *Bibelen*. Salmernes Bog, 90:10.

S. 8ø: *Statistikbanken* <https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1440>

S. 8ø: *Norges offisielle statistikk XII 245. Historisk statistikk*. 1968. Oslo: Statistisk sentralbyrå 1969. 9.

S. 8ø: *Historisk statistik för Sverige. Del 1. Befolkning 1720-1967*. Stockholm: SCB, 1969.

S. 10m: Levy CE: Kortfattet Anviisning for unge Mødre til sundhedsmæssig Forpleining af deres spæde Børn. 1845; 4. omarb. Udg.

S. 11n: *Vestjyllands Social-Demokrat*, 22. august 1909.

S. 12m: Ludvigsen L, Revuelta-Eugercios B, Løkke A: Cause-specific infant mortality in Copenhagen 1861-1911. Explored using individual-level data. *Historical Life Course Studies* 2023; 13: 9-43.

S. 12m: *Befolkningsforholdene i Danmark i det 19. Aarhundrede*. Statistisk Tabelværk, Femte Række, Litra A, Nr 5. København, Statens statistiske Departement, 1905.

S. 13m: Sunde LB: Tuberkulose i de københavnske begravelsesprotokoller *kbharkiv.dk* 2. februar 2021.

S. 13m: Ludvigsen L, Revuelta-Eugercios B, Løkke A: Cause-specific infant mortality in Copenhagen 1861-1911. Explored using individual-level data. *Historical Life Course Studies* 2023; 13: 9-43.

- S. 13n: Reventlow FC: *Vore opblomstrende Børn*. Odense: Landbohistorisk Selskab, 1990. Oversat fra tysk af Christian Benedict Reventlow. S. 9.
- S. 14n: Edvinsson S: Social differences in infant and child mortality in 19th century Sweden. In: Breschi M, Pozzi L. (eds) *The determinants of infant and child mortality in past European populations*. Udine: Forum, 2004, p. 67-88.
- S. 14 billedteksten: Peter Sabroe, *Demokraten*. 24. december 1898.
- S. 16m: Edvinsson S, Garðarsdóttir Ó, Thorvaldsen G: Infant mortality in the Nordic countries, 1780-1930. *Continuity and Change* 2008;23/3:457-485.
- S. 17ø: Løkke A: Infant mortality in nineteenth century Denmark. Regionality, feeding habits, illegitimacy and causes of death. *Hygiea Internationalis*, 2002;3/1:115-149. Ep.liu.se.
- S. 17m: Edvinsson S: Social differences in infant and child mortality in 19th century Sweden. In: Breschi M, Pozzi L. (eds) *The determinants of infant and child mortality in past European populations*. Udine: Forum, 2004, p. 67-88.
- S. 17m: Løkke A: *Døden i barndommen. Spædbørnsdødelighed og moderniseringsprocesser i Danmark 1800 til 1920*. København Gyldendal, 1998, s. 157 ff.
- S. 17n: Løkke A: *Døden i barndommen. Spædbørnsdødelighed og moderniseringsprocesser i Danmark 1800 til 1920*. København Gyldendal, 1998.
- S. 18ø: Sørensen Th: *Børnedødeligheden i forskellige Samfundslag i Danmark*. Kjøbenhavn: C.A. Reitzels Forlag 1883.
- S. 19n: Christensen C: *En rabarberdreng vokser op*. København: Hans Reitzels Forlag, 1961.
- S. 20ø: Laursen CA, Jensen MB: *Englens kys. Syge piger i nordisk kunst*. 2021 s. 123.
- S. 20n: *Politiken* 15. december 1890. Citeret i Klaus Jensen. *Bekæmpelse af infektionssygdomme. Statens Serum Institut 1902-2002*. s. 18.
- S. 22ø: Personlig meddelelse.
- S. 22n: Brochmann JP: Tvinger Forstanderinden på Kalø Vigs Kystsankatorium Børnene til at spise deres egen Opkastning? *Socialdemokraten* 6. november 1914.
- S. 23ø: *Befolkningsforholdene i Danmark i det 19. Aarhundrede*. Statistisk Tabelværk, Femte Række, Litra A, Nr 5. København, Statens statistiske Departement, 1905.
- S. 23m: Bonderup G: *En kovending – koppevaccinationen og dens udfordring til det danske samfund omkring 1800*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2001.
- S. 23n: Nielsen NM, Hedegaard K, Aaby P: Intensity of exposure and severity of whooping cough. *Journal of Infection* 2001;43:177-81.

- S. 23n: Poulsen A, Quereshi K, Lisse I, Kofoed PE, Nielsen J, Vestergaard BF, Aaby P: A Household Study of Chickenpox in Guinea-Bissau: Intensity of Exposure is a Determinant of Severity. *Journal of Infection* (2002) 45: 237-242.
- S. 23n: Aaby P: Severe measles in Copenhagen. *Reviews of Infectious Diseases* 1988;10/2:452-456.
- S. 25ø: Perner ML, Mortensen AK, Castenbrandt H, Lølle A, Eugercios BA: Gendered mortality of children and adolescents in nineteenth century Denmark. Exploring patterns of sex ratios and mortality rates. *The History of the Family*. 2022 print online.
- S. 25ø: *Oversigt over Dødsårsagerne i Kongeriget Danmarks bybefolkning 1890-99*. København: Det kongelige Sundhedskollegium, 1905 s. 48.
- S. 25m: *Levende viden. Kulturhistorisk årbog for Esbjerg-Ribe-Fanø*. 4. årgang, 2016 s. 51.
- S. 25n: Riismøller P: *Sultegrænsen*. København: Nyt Nordisk Forlag, 1971.
- S. 26n: *Oversigt over Dødsårsagerne i Kongeriget Danmark i Tiaaret 1921-30*. Kjøbenhavn: Sundhedsstyrelsen, 1937.
- S. 28ø: Bregendahl M: *En Dødsnat. København 1912*.
- S. 28m: Reventlow FC: *Vore opblomstrende Børn. Odense: Landbohistorisk Selskab, 1990. Oversat fra tysk af Christian Benedict Reventlow*.
- S. 30ø: <https://forfatterweb.dk/oversigt/grundtvig-n-f-s>
- S. 30ø: Møller JF: *Grundtvigs død*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag. 2019.
- S. 30ø: *Fædrelandet* 12. oktober 1857. Citeret fra *Englens kys. Syge piger i nordisk kunst. 2021 s. 123*
- S. 30n: Om Hovedstadens Befolkning efter Folketællingen den 1ste Februar 1860. Statistiske Meddelelser, Første Bind, s. 12. København 1860 citeret i Holm A, Johansen K: København 1840-1940. *Det københavnske Bysamfund og Kommunens Økonomi*. København: Nyt Nordisk Forlag, 1941, s. 62.
- S. 31ø: Parby JI: *Den grænseløse by*. København: Gads Forlag, 2022, s. 72.
- S. 31n: Holm A, Johansen K: København 1840-1940. *Det københavnske Bysamfund og Kommunens Økonomi*. København: Nyt Nordisk Forlag, 1941.
- S. 32ø: Falbe-Hansen V, Scharling W: *Danmarks Statistik bind 5*, København: Forlagsbureauet, 1881.
- S. 32n: Bengtsson T, van Poppel F: Socioeconomic inequalities in death from past to present: An introduction. *Explorations in Economic History* 2100;48: 343-356.

- S. 33ø: Edvinsson S, Broström G: Är hög social klass alltid positiv för överlevnad? En analys på mikrodata från norra Sverige 1801–2013. *Umeå universitet. Presentation vid session 1.5 vid Svenska historikermötet i Växjö 8-10 maj 2019.*
- S. 33ø: Edvinsson S: Social differences in infant and child mortality in 19th century Sweden. In: Breschi M, Pozzi L. (eds) *The determinants of infant and child mortality in past European populations.* Udine: Forum, 2004, p. 67-88.
- S. 33m: Townsend P, Davidson N: *Inequalities in health. The Black report.* Harmondsworth: Penguin Books, 1982.
- S. 33m: Preston SH, Elo IT: Are educational differentials in adult mortality increasing in the United States? *Journal of Aging and Health* 1995;7/4:476-96.
- S. 33m: Marmot MG, Adelstein AM, Robinson N, Rose GA: Changing social-class distribution of heart disease. *British Medical Journal* 21 October 1978:1109-1112.
- S. 33m: Pamuk E: Social class inequality in mortality from 1921 to 1972 in England and Wales. *Population Studies* 1985;39:17-31.
- S. 33m: Debiasi E: *The historical origins of the mortality gradient. Socioeconomic inequalities in adult mortality over two centuries.* Mediatryck: Lund University, 2020.
- S. 34ø: Ingholt MK: *The epidemiology and medical history of malaria in nineteenth-century Denmark.* Roskilde University, 2022.
- S. 34ø: Ingholt MM: The last hunger years? The 1826–1832 mortality crisis in Denmark. *Scandinavian Journal of History*, published online January 2023.
- S. 34ø: Andersen O: En dansk malariaepidemi. *Ugeskrift for læger.* 1976,138/30:3228-3230.
- S. 34m: Ingholt MK: *The epidemiology and medical history of malaria in nineteenth-century Denmark.* Roskilde University, 2022.
- S. 34n: *Samvirke.* 1953.
- S. 35ø: Phelps M, Perner MS, Pitzer VE, Andreasen V, Jensen PKM, Simonsen L: Cholera Epidemics of the Past Offer New Insights Into an Old Enemy. *The Journal of Infectious Diseases*, Volume 217, Issue 4, 15 February 2018, Pages 641–649, <https://doi.org/10.1093/infdis/jix602>
- S. 35m: Bekendtgørelse for Sundhedscollegiet Citeret fra Bonderup G: "*Cholera-Morbroer og Danmark. Billeder til det 19. århundredes samfunds- og kulturhistorie.* Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 1994.
- S. 38ø: Om Menneskenes Formerelse. *Oeconomiske Tanker*, 1756, s. 15.

- S. 38n: Bastholm H: *Theoretisk og practisk Anviisning til Fattigvæsenets hensigtsmæssige Bestyrelse i Danmark udenfor Hovedstaden*. Slagelse 1817.
- S. 39ø: *Forordning anlangende de fornødne Hjælpebidler til de blandt almuen opkommende smitsomme Sygdommes Helbredelse og at forekomme deres videre Udbredelse*. Christiansborg Slot den 17. april 1782.
- S. 39m: Knudsen T: *Storbyen støbes. København mellem kaos og byplan 1840-1917*. København: Akademisk Forlag, 1988.
- S. 40n: Schou JH: *Chronologisk Register over de kongelige Forordninger og de aabne Breve*. København: Danske Cancellie, 1851.
- S. 42m: Vallgård S: *Sjukhus och fattigpolitik*. København: FADL's Forlag, 1985.
- S. 42n: Vallgård S: Who went to a general hospital during 18th and 19th centuries in Copenhagen? *European Journal of Public Health* 1999; 9: 97-102.
- S. 44ø: Hornemann E: Forslag til en bedre Ordning af Bestyrelsen for den offentlige Sundhedspleje i København. *Bibliothek for Læger*. 1850;3 Rk Bd. 8. s. 126.
- S. 44m: Bentsen, J: *Om Reenlighedens Nytte og Betydning for Befolkningens Sundhed og Velvære*. Kjøbenhavn 1867. Citeret i Jørgensen A. Ren i skin er ren i sind. *Folk og kultur, årbog for dansk etnologi og folkemindevidenskab*, 1994, s. 99-111.
- S. 44n: Larsen KR: *Med følelserne uden på tøjet. Sorgforståelser og følelseskoder i den borgerlige sørgedragtskultur i Danmark 1860-1910*. Speciale i historie, Københavns Universitet, 2020.
- S. 48n: Johansson SR: Food for thought. Rhetoric and Reality in Modern Mortality History. *Historical Methods*, 1994; 27:101-125.
- S. 48n: Evuelta-Eugercios B: Studying socio-economic differences in mortality in 19th century cities with individual data: the Copenhagen Historical Population Database. *Food, Population and Health – Global Patterns and Challenges*, Copenhagen: The Royal Danish Academy of Sciences, 2016: 51-62.
- S. 49ø: Gupta K, Gupta R, Atreja A, Verma M, Vishvkarma S: Tuberculosis and nutrition. *Lung India* 2009;26/1:9-16.
- S. 51ø: Jørgensen A: Ren i skin er ren i sind. *Folk og kultur, årbog for dansk etnologi og folkemindevidenskab*, 1994, s. 99-111.
- S. 51m: Jørgensen A: Ren i skin er ren i sind. *Folk og kultur, årbog for dansk etnologi og folkemindevidenskab*, 1994, s. 99-111.
- S. 53ø: Ludvigsen L, Revuelta-Eugercios B, Løkke A: Cause-specific infant mortality in Copenhagen 1861-1911. Explored using individual-level data. *Historical Life Course Studies* 2023; 13: 9-43.

- S. 53m: *Københavns Vandværk 1859-1909. Historisk Beretning om Stadens Vandforsyning.* København 1909.
- S. 54m: *Århus. Byens historie 1870-1945. red. Ib Gejl.* Århus: Århus Byhistorisk Udvalg, 1998.
- S. 53n: Fællesanlæg til lettelse af Hjemmets Arbejde. *Betænkning afgivet af Boligministeriets Udvalg vedrørende kollektive Anlæg.* Bind 1. Betænkning Nr. 57. København 1954.
- S. 54m: Pedersen LL: Sutteflaske *Denstoredanske.lex.dk* 2. februar 2009.
- S. 54n: *Kortfattet Vejledning i det spæde Barns Ernæring og Pleje.* København: Sundhedsstyrelsen 1925.
- S. 55n: Jakobsen RS: *Det kaotiske kød. Rapport om kødkontrollen historie i Aarhus i perioden 1860-1914.* Dansk Center for Byhistorie. Aarhus 2014.
- S. 56n: Løkke A: *Døden i barndommen. Spædbørnsdødelighed og moderniseringsprocesser i Danmark 1800 til 1920.* København Gyldendal, 1998, s. 419-20.
- S. 57n: Osler M: *Præventionens og familieplanlægningens historie.* København: Thorups Forlag, 2006.
- S. 58m: Knodel JE: *The Decline of Fertility in Germany, 1871-1939.* Princeton: Princeton University Press, 1978, s. 148.
- S. 60ø: Steincke KK: *Fremtidens Forsørgelsesvæsen,* København 1920. s. 237
- S. 60m: Hatton TJ: How have Europeans grown so tall? *Oxford Economic Papers* 2014; 66:349-372.
- S. 60m: Hatton JH, Bray BE: Long trends in the heights of European men, 19th-20th centuries. *Economics and Human Biology* 2010;8:405-13.
- S. 62n: Lee E.: Kunstners kamp mod tuberkulose i det 19. århundrede giver genlyd under COVID-19-krisen. *Videnskab.dk* 20. oktober 2020.
- S. 63n: Egedesø PJ, Hansen CW, Jensen PS: Preventing the White Death: Tuberculosis Dispensaries. *The Economic Journal* 2020; 130:1288-1316.
- S. 64n: Holm-Larsen S: Hvor længe gik de egentlig i skole? Elevtimal på 7. klassetrin 1814-2014. *uddannelseshistorie.dk*

- S. 65m: Iversen L: *Kampen for liv. Fem danske forebyggelsessucceser*. København: SIF's forlag, 2017.
- S. 66n: Trier H: Den spanske syge. *Danmarkshistorien.dk* 2021
- S. 67n: Paludan, J: *En vinter lang*. København: Hasselbalch, 1924.
- S. 67n: Gagnon A, Miller MS, Hallman SA et al: Age-specific mortality during the 1918 influenza pandemic: unravelling the mystery of high young adult mortality. *PLOS one* 2013;8/8:
- S. 72n: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?most_recent_value_desc=false
- S. 73m: Brink AL: Voksnes rygevaner *cancer.dk* 9 februar 2023
- S. 74ø: Pedersen PV, Johansen KBH, Juel K: *Sundhed og trivsel i et kønsperspektiv*. Statens Institut for Folkesundhed, 2014.
- S. 76m: Christensen K, Doblhammer G, Rau R, Vaupel JW: Ageing populations: the challenges ahead. *The Lancet* 2009; 374: 11961208.
- S. 76n: I faste priser, dvs. fraregnet inflation.
- S. 77M: *Vi kan leve længere og sundere. Forebyggelseskommissionens anbefalinger til en styrket forebyggende indsats*. København 2009, s. 10
- S. 79ø: Personlig meddelelse.
- S. 79m: Skou ST, Overgaard S, Perner A: Der spildes alt for mange penge i sundhedsvæsenet. *Politiken*, 14. september 2022
- S. 79n: Pedersen KM: Sundhedsøkonomiske problemstillinger omkring palliation. *Omsorg* 2019, nr. 4 s. 68-73.
- S. 30n: *Bibelen*. Matthæus 13:12.
- S. 81ø: Weber MV: Social baggrund giver ulighed i børns kræftforløb *cancer.dk* 15 januar 2022
- S. 81m: *Social ulighed i mødet med sundhedsvæsenet*. Sundhedsstyrelsen, 2022.
- S. 81m: Nim FH, Lønstrup V: Klag og kom først i køen til kræftbehandling: Sag i Aarhus afspejler ulighed i sundhedsvæsenet. *Kristeligt Dagblad*, 18. april, 2023.
- S. 82ø: Mackenbach J et al: Progress against inequalities in mortality: register-based study of 15 European countries between 1990 and 2015. *European Journal of Epidemiology* 2019;34:1131-1142.

- S. 82ø: Bambra C, Pope D, Swami V, Stanistreet D, Roskam A, Kunst A, Scott-Samuel A: Gender, health inequalities and welfare state regimes: a cross-national study of 13 European countries. *Journal of Epidemiology and Community Health* 2008;67/:38.
- S. 82n: Bartley, M, Blane, D: Life-course influences on health at older ages. In H. Graham (ed.) *Understanding Health Inequalities*, 2nd edition. Maidenhead; Open University Press, 2010 s. 48-65.
- S. 86m: Helleberg M, Thomsen AJ: *Hvad døde de kongelige af?* København: FADL's forlag, 2015
- S. 87m: <https://www.cancer.org/treatment/understanding-your-diagnosis/history-of-cancer/what-is-cancer.html>
- S: 87m: Gallagher J: Cancer found in ancient human ancestor's fot. *BBC.com* 2016
- S. 88ø: Fuglede M: Der boede et monster i mig, som var ved at æde mig op. *Berlingske Tidende* 26. juli 2017.
- S. 88n: Specialarbejderforbundet. *Sundhed for hele folket*. København, 1988.
- S. 89n: Børns Vilkår: To års pandemi har sat sine spor i samtalerne med børn og unge på BørneTelefonen bornsvilkår.dk 2022
- S. 90ø: Bendjelloul J: Folkhälsomyndighetens Johan Carlson: Det är klart att det kan kännas lite skrämmande. *Dagens Nyheter* 5. april 2020
- S. 90m: Bendtsen KMB: *Tarmbakterier er nøglen til et godt helbred*. Videnskab.dk 13. april 2018
- S. 91ø: S-togenes toiletter lukkes indtil videre. For at hindre polioen eventuelle spredning ad denne vej. *Social- Demokraten* 21. september 1952
- S. 91m: <https://dsr.dk/dshm/historiske-glimt/krigens-og-krisens-helte/polioepidemien-paa-blegdamshospitalet-1952-53>
- S. 91m: Klemp A: De første danskere blev døende indlagt – og vi måtte vænne os til, at lægerne ikke vidste alt. *tv2.dk* 4. juli 2017
- S. 92ø: Cowan SA, Smith E: Forekomsten af hiv/aids i Danmark i perioden 1990-2005. *Ugeskrift for Læger* 6. juni 2006
- S. 92n: Høeberg JP: Holde i hånd. I *Da døden blev afløst. 40 år med aids*. København: Ordskælv, 2021.
- S. 94n: Szreter S: The importance of social intervention in Britain's mortality decline c. 1850-1914: a reinterpretation of the role of public health. *Social History of Medicine*. 1988;1:1-37.

S. 96n: *Mere borger, mindre patient - Et stærkt fælles sundhedsvæsen*. København: Regeringen, 2013